

שבת טיש

ספורים ואגדות * פנינים ופרפראות * מדות והליכות

פנינים

עליפי התורה אשר יודע (יז, יא) - הראו לרבי יהושע מדויקוב בחלום, כי תורה נטריקון רב תנא הוא ופליג, לדמו לזכרי חז"ל שהלכה קרב באסור, והרי בסמיכות חקמים נאמר הלשון "וזה יורה דין דין", כי "וזה יורה" הפונה לעניני אסור והתר, "דין דין" בעניני ממונות. "על" פי התורה אשר יודע - כאשר עוסקים בעניני אסור והתר, אז דע לך כי ההלכה היא "עליפי התורה", כלומר לפי רב, כי תורה נטריקון רב תנא הוא ופליג. (עטרת שושנה)

והיתה עמו וקרא בו בלימי חייו (יז, ט) - תחלה נאמר 'והיתה' בלשון נקבה, ולאחר מכן נאמר 'וקרא בו' בלשון זכר. מפני שהתורה נחלקה לחמשה ספרים, ואלי השלחן-ערוך נחלק רק לארבעה ולא לחמשה, שכן האדם צריך להתבונן בעצמו ולכלכל מעשיו לשם שמים עד שהוא עצמו יהפך להיות החלק החמישי של השלחן-ערוך. וזה נרמז בפסוק, 'והיתה עמו' - התורה הקדושה תהיה עם האדם באופן כזה, עד ש"וקרא בו" - שיוכל לקרא בעצמו את התורה, כי יהפך להיות חלק מהתורה. (רבי ישראל מרוזין)

והיה כשבתו עליכא ממלכות (יז, יח) - למה נאמר 'כשבתו' בבי"ף הדמיון ולא 'כשבתו'? אלא הפונה לרבינו ישראל, מאן מלכי רגנו, שבהנהגתם את העדה יהיו בבחינת 'כשבתו' - בתחלת ישיבת הנהגתו, שתמיד יחוש שזה עתה עלה על פסא ההנהגה ולא יחשב שהוא צדיק הראוי לכך, אלא תמיד בבחינת בראשית. (רבי שמואל צבי מאלכסנדר)

ונחל לא יתוהוילו (יח, ב) - המצוה במספר תנ"ך מתרגמת המצוה היא שלא יטלו בני שבט לוי חלק בבזה, כי הם משרתי השם ולא נאה להם להשתמש בכלים שנחטפו מבני-אדם במלחמה, כי לא יבוא בית ה' רק דבר הבא דרך שלום וישר, כהפסד בעל 'החנוד'. וסמך, תנ"ך נטריקון תאסרם קיחת ה'בזה. (חיים שיש בהם)

תמים תהיה עם ה' אלוקיך (יח, ג) - כשם שהתורה תמיהה שנאמר 'תורה ה' תמיהה', כך עם ישראל תמים ומאחד, כי ישראל וארץ-הקדש הם אחד, וכשם שבתורה אין חלק אפילו אות אחת, הריהי פסולה, ואין הקדש אם נמקחה אות בפסוק שבו נכתב על פשרי ישראל, אז בפסוק על החוטאים, כך כל אחד מישראל הוא חלק מהכלל, ואי אפשר להוציאו, שלא תפסל התמימות והשלמות. (רבי יצחק אלחנן מקובנא)

תמים תהיה עם ה' אלוקיך - תמים נטריקון תורה, תפלה, יסורים ממקדים, ומי שרוצה למעט עצמו יסורים, יתנהג בתמימות בתורה ותפלה וינצל מהם. (ספרים)

תמים תהיה עם ה' אלוקיך - אם אתה מותלהף "עם ה'" וחש כל העת שהוא עמוך בכל מצב שאתה שרוי בו, אז 'תמים' - אז הוא תמים מכל צד, ושום ברה לא יכולה להרהר לו בעולם. (אור התורה לרבי שלום תאומים משטפנט)

ואתה לא כן נתן לך ה' אלוקיך (יח, יז) - לא כן הוא כנוי לצדיקים, שעליהם אמר חז"ל "צדיק גזר ותקב"ה מקיים", כלומר בכה הצדיק להפך 'לא לכו', וכן 'ללא', וזה באור הכתוב: "כי היום האלה אשר אתה יורש אותם אל-מעננים ואליקסמים ישמעו" - שאין בהם כח, אבל "ואתה" - עם ישראל, לא כן נתן לך ה' אלוקיך - תקב"ה הליק לך לא כן, צדיקים שיכולים לשנות גזרות ולבטלן והקב"ה שומע להם. (רבי אלעזר מנדל מלוב)

ואתה לא כן נתן לך ה' אלוקיך - לכאורה היה צריך לומר "ואתה לא כן צוה ה'", ומה הפונה בנאמר "לא כן נתן לך"? אלא ללמד, שהגויים נתונים תחת המזלות ולכן ישמעו אל המעוננים ואל הפוסקים הבקריים במסלות הבוכבים אינם נתונים תחת המזל, ולכן אין להם לפנות אל מעוננים ופוסקים. (רבי יעקב מל"א)

ספורים בפרשה

במאמר הפסוק "והיתה תל עולם"...

לא תוכל לתת עליה איש נכרי (יז, טז)

רבי יחזקאל שהגאון משינובה פעל רבות בימי חייו כדי להשקיע מחלוקות שפרצו בקהלות שונות בעניני צבור, והיה אומר שכל מחלוקה, גם כאשר תחלטה לשם שמים, הרי בהמשך הזמן מתעוררים בה שקולים אישיים והשטן מקטרג בראש. במחלוקת מרה שפרצה בעיר אחת לגבי מניי רב, אומר באנחה: "מעולם לא הבנתי למה נזקקה התורה לצוות שלא למנות איש נכרי למלך, וכי איזה יהודי ירצה להמליך על עצמו איש נכרי? וכי חסרים יהודים המתאימים להנהיג? אך עתה אני מביין את הענין. כשאני רואה שבאשר פוצת מחלוקת בענין הרבנות בין שני מחנות, מוכן כל אחד מהם למנות אפילו גוי לרבנות, ובכלד שאל ימנו את הרב של הצד שכנגד"...

תמים תהיה עם ה' אלוקיך (יח, ג)

מנהג ותיק נהגו בקרב קהלות רבות, שאף שלעיתים מתפללים ערבית במעויד יום ימות החל ובלילות שבת קדש ואף מקדשים בטרים וירד הליכה, הרי שבליל חג השבעות מאחרים להתפלל רק לאחר צאת הבוכבים, כדי לקיים 'תמימות', כלומר להשלים במלואם את מיט ימי ספירת העמר, שנאמר "שבע שבתות תמיתנה". נאנח פעם רבי שלמה זלמן אוירבך ואמר: "הבריות מוקדקות מאד בדין 'תמימות' של ספירת העמר, אף שאין לו אלא אסמכתא בפסוק, ואילו 'תמים תהיה עם ה' אלוקיך' שהוא פסוק שלם ומפורש, בזה אין מדקדקים בראי"...

כי ממונו תאכל ואתו לא תברת (כ, טז)

יהודי עשיר מפלג שהתגורר בסמוך לעיר גורליץ, בקש פסע להרחיב את ביתו, אלא שבחצר הבית היה נטוע עץ תפוחים שהצמיח פרות נאים, והוא חפש הטר לקצוץ אותו. נסע העשיר לרבי ברוך מגורליץ וספר לו על העץ שבחצרו, ובקש לדעת אם מותר לו לעקור אותו. תשובתו של הרבי היתה: "פעד חמש מאות מטבעות זהב, אני מותר לך לקצוץ". הסכים הגביר הרחיק את העשיר המקצץ, והוא ראה את עצמו כסוחר ממלכה, ופנה לחפש רב אחר בתקנה שהיה יתן לו הטר במחיר מוזל יותר... נסע הלק לרבי שלמה ממונו, אולם הוא פסק בנתיבות כי אין הטר לעקור עץ המניב פרות טובים וראויים לאכילה. וכששען העשיר כי הרבי מגורליץ התייר זאת, פקפק רבי שלמה בענין ואמר: "לא יתכן שדודי הסכים לך". לא נותרה הבררה בידיו, ובעל-פירוט קבץ הנגיד את הסכום הגדול ונסע שוב לגורליץ, אלא שהפעם סרב הרב להתייר לו לעקור את עץ התפוחים. התפלא העשיר מדוע הסכים תחלה תמורת הסכום הנכבד ועתה חזר בו? והרבי הסביר: "באותם ימים שבתא אלי בפעם הראשונה, נכנס אלי יהודי שבוו עסקים על מצבו הקשה אליו נקלע, ואמר כי אלו היה בידו סכום של חמש מאות מטבעות זהב במקומו, היה יכול לשקם את עסקיו ולהציל את חייו וחי משפחתו. אמרתי לעצמי אז, הרי 'האדם עץ השדה', ומוטב שיכרת עץ התפוחים ובכלד שלא תברת משפחתו של אותו יהודי שנקלע למצוקה, ויהיית מוכן לקחת את עצמי את האחריות הגדולה כדי להציל כמה נפשות. אבל בינתיים, מאז שלא הסכמתי לתת את הסכום המקבץ, היתה לאותו יהודי רוח והצלה ממקום אחר, ואתה חקצת את שעת הכשר, ושוב אני יכול להתייר לך בעד כל הון שבעולם"...

עליפי שנים עדים (יז, י)

בימי סגנונם של ישראל, רבי לוי יצחק ממרדשטוב, היתה עת צרה ליעקב, כאשר השטן קטרג על ישראל וכמעט שנאבדה מהם תקוה. חפש הצדיק להפך בזכותם של ישראל ולא מצא, עד שטען בשמים שהשטן אינו אלא עד אחד, והלא מקרא מלא דבר הכתוב "עליפי שנים עדים... לא יומת עליפי עד אחד", ויש אפוא לדחות את עדותו. שמע השטן את טענתו של הצדיק ממרדשטוב, והשיב לו כי זה עתה עומד דרשן אחד בבית-מדרשו ומוכיח את השומעים בדברים הקשים כגידים, על אותו חטא שהוא עצמו מקטרג עליהם, ותריוה עד נוסף עלי. נבהל הצדיק לשמע הטענה, ונחפז אל בית-המדרש לשמע את התוכחה של אותו דרשן, שמא ימצא ביצד כללם זכות על ישראל. וכאשר הגיע ושמע את חלה מדבר בלשון קשה על ישראל, שב אלא כפא הקבדו וטען: "הלא השטן מדבר מתוך גרונה של חלה, ואם-כן שוב אין כאן אלא עד אחד ותו לא"...

ובטענתו זו התבטל הקטרוג מישאל.

כי יפלא מקו דבר למשפט... דברי ריבת בשעריה (יז, ח)

"השפע חיים" מקלונגבורג הזכיר פעם פסוק זה באחת משיחותיו, ותמה: ביצד יתכן ששעלם מחכמי ישראל דין מדיני התורה הקדושה? אלא כל זה ארע בגלל שנתגלו דברי ריבת בשעריה, בגין המחלוקת והפירוד ובהעדר אחדות הלבבות, אז מתעוררים ספקות ושאלות בלבבה. והיה גם אומר ועושה, ופעל רבות להפיל את המחצות שנוצרו בין שבטי ישראל. פעם אומר: "הרי הלויתן ושור-הבר עם היותו המשמר לא נוגעו רק לקמץ התרדים שיהיו בשעת הגאלה, שהרי איך יהיו מסגלים לאכל ולשתות בה הרבה? אלא בודאי הכל מוכן ומזמן למילויני היהודים שבעולם"...

הגדירו לבקור בארץ-הקדש בשנת תשי"ז, ספר לרבי אהרן מבל על נסיעתו ארצה באניה, והתבטא שבשעת הנסיעה הסתפק אם הוא יכול לצרף את נוסעי האניה למנין, אולם "אמרתי לנפשי, אם יהודי בא להתפלל בודאי יש לו חזקת כשרות". נהנה הרבי מבל מדבריו, וזוהר עליהם בהתלהבות: "בודאי, יהודי שבא להתפלל יש לו חזקת כשרות". לרבי אברהם איזנבך ששאלו למה יש שש לשונות בתפלת "למלשינים" - "והזדים מורה העקר והשבר ותמנר ויכלם ותשפילם ותכניעם", השיב כי יש דוים שצריך לכלולם לגמרי, ויש כאלו הראויים להשבר, יש שדי להם בהשפלה, ואחרים בהנצחה, וכך בדרגות שונות. "אבל אין אנוני יודעים מי בוז ומי בוז, אלא הכל מסור לבואר העולם לבדו השופט כל הארץ"...

אך בד בבד עם אהבת ישראל שבו, היה הרבי מקלונגבורג מזהיר גם שלא יששטשו התחומים בין שומרי התורה למי שמחוץ למחנה. רבות היה מדבר נגד אלו הפוסקים על שתי הסעיפים ואין להם דרך ברוחה בעבודת ה', כאן הם נראים כשומרי תורה ומצוה, וכאן הם מתרושעים עם פורקיעל. ואמר עליהם בשם חזונו הראשון העצי חיים' מסיגט: "אהער און און אהיו איז א צלם" - כשהולכים אנה ואנה נוצר מזה שתי וערב, צלב משקע"...

בבליגוים אשר סביבתי (יח, טז)

רבי יוחנן מטולנא דבר פעם אודות אלו שעורכים נכסים ונשפים בבתי-מלון בלי לשמר על דרי התורה בראי, ואמר בצחות כי לכן נקרא מלון בשם 'האטעל', לומר 'האטעל', מען ועורט דא א טעל, יודדים כאן לשאול תחתיה,

רבנו יצחק בריששת, הריב"ש זי"ע

ליום ההולולא ב' באבול קס"ח

בייתעשה הישר בעיני ה'

הזדה ופארה של העיר מקנס שבמרוקו, היה רבי רפאל ברוך טולידנו, ששמש בה כאב"בית הדין עד עלייתו ארצה בשנת תשכ"ג.

הנתיקים עדין זוכרים את נאומו המרטיט בפנסיה הגדולה החמישית שהתקיימה בירושלים בשנת תשכ"ד בראשות גדולי הדור, ובה בפה את מצב הנער הספרדי שעולה ארצה ונוטש את מורשת אבותיו, ובקול מרזק: "איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי?! דבריו עשו רשם, ובשנים הבאות החלה מהפכת התורה בקרב עדת יהודי ספרד וקרנם שבה בבימי זהרה.

שנים מבאי ביתו ותלמידיו של הרב טולידנו היו רבי שלמה טולידנו שלימים נעשה חתנא דבי נשיאה לאחר שהקים את ביתו עם בת רבו, והשני היה רבי יצחק אוחנא שכבר בצעירותו התמנה לדין במקנס. רבי שלמה היה מכנה 'טביב' כלומר הרופא, והוא נודע בדרשותיו חוצבות הלהבות שמצאו מסלות ללב השומעים, וזכה לקרב רבים אל אבינו שבשמים.

רבי יצחק שמש פדון במקנס ובשנת תר"צ הקים בה ישיבה לצעירים, בתריס בפני השפעת רשת בתי הספר של ה'אליאנס' שעשו שמות בחנוך היהודי המסרתי במרוקו וכל צפון אפריקה, ולימים עלה לארץ והתמנה לרבה של קרית שמונה.

השנים היו ידידים נאמנים ולמדו תורה יחד אצל רבי רפאל ברוך, ובקמשה היו גם שתפים במפעל ליצור נעלים שהקימו במקנס ממנו מצאו את פרנסתם. ועם שתפות זה ארע מעשה נפלא, אשר מהנה מוסר השכל נפלא על ערך למוד התורה וחשיבות הצדקה, אשר בזכותם נצלו בארץ פלא וזכו לעשר וכבוד, תורה וגדלה במקום אחד.

בשנת חצרת, בשנתים טרם פרוץ מלחמת העולם השנייה, פתחו שני הידידים מפעל משתף ליצור נעלים, כאשר החלקה ביניהם היתה ברורה. רבי שלמה השקיע את ההון הדרוש לרכישת המכונות והמכשירים וכל הציוד הנדרש, ורבי יצחק היה האחראי על יצור הנעלים ושיווקם.

בתקופה הראשונה התנהלו העניינים על מי מנוחות, המפעל התנהל למופת בהשגחתו של הרב אוחנא, שבמובן עשה את מלאכתו עראי ותורתו קבע, ומאזן ההכנסות היה בבי טוב. עברה תקופה, והרב אוחנא חש כי העסוק בענייני המפעל גוזל ממנו זמן יקר מדי על חשבון למודיו, והוא מעט להגיע לעסק פשוט משקיע את רב זמנו בלמוד התורה בשקידה. הוא הסתפק בהגעה לעסק רק כמה שעות בשבוע, כדי להבטיח פרנסה בצמצום לצרכי הבית, ואת שאר הזמן הקדיש לתורה ועבודה ומשליך על ה' יתבו.

הרב טולידנו היה עסוק בצרכי צבור וביחוד בחברת 'בפור חולים' אליה התמסר, עד שלא היה ספק בידו לעמוד מקרוב אחר התנהלות המפעל ושיווק מלאי הנעלים שבו, וסמך על ידידו הטוב כי הוא מנהל את העסק כראוי. בינתיים הלכו ההכנסות והתמעטו, עקב כך שהרב אוחנא כמעט ולא עסק במכירת מלאי הנעלים שהצטבר במפעל, ור' שלמה כבר החל לחשש לגורל הזנו הרב אותו השקיע במפעל. הוא החל להתלונן באזניו של שתפו כי המצב לא יכול להמשיך כך, "הרי בינתיים אין הכנסות נפרות מהעסק, ומה יעלה אפוא בגורל ההשקעה הכספית שלי?"

אך ר' יצחק שהיה בעל גישה חיובית ואופטימית, היה מרגיע אותו ומדבר על לבו כי עוד נכונות להם ימים של רוח ופשע בלבלי, ובינתיים היה מספר כי נדרשים סכומי כסף נוספים כדי לרכוש סחורה נוספת של עורות ליצור הנעלים. ר' שלמה קבל את דבריו השתף, ובהפרו את ישרו ונאמנותו המשיך להזרים סכומי כסף נוספים בלי להתמקח ובלי לדרש פרוט.

המפעל עבד בתפוקה מלאה, ידי הפועלים היו מלאות עבודה, סחורה חדשה של עורות זרמה והגיעה כל העת, ובינתיים הצטברה במפעל פמות גדולה של סחורה שלא יצאה לשווק, נעלים מוכנות וכן עורות מעבדים המוכנים לתפירת נעלים לפי מדה, שכן שהרב אוחנא היה עסוק

מגדולי ברוחני הראשונים, פוסק ודין נודע עוד בימיו, ומשיב תשובות לאלפים לכל קהלות ישראל בזמנו כפי שמעיד על עצמו "כי סבני סבניו והקיסוני שאלות חבילות חבילות מארץ מרחקים, משואלים מענין דברים גדולים". ספרו שו"ת הריב"ש, שבו למעלה מחמש מאות תשובות בהלכה בכל התחומים, הפך לאבן יסוד בפסיקת ההלכה לדורות. מרן רבי יוסף קארו בונה כי רבו יעקב בירב היה מעדיף את התשובות של הריב"ש על פני אחרים, ובספרו "בית יוסף" הוא מזכיר באופן פעמים ונשען עליו רבות להלכה, ולעתים מעתיק אל השלחן ערוך את לשונו, וכותב "כי תלמידי הריב"ש אנו ומימינו אנו שותים, ומי כמזהו מורה רב וגדול במשפאל, והלאי נוכל להבין דבריו ולמד לעמקן". הרשב"ץ בונה עליו שהיה יחיד בדורו וממחה לרבים לא רק בדורו, "אלא אפילו בדורות הראשונים שהיה לכם פתחו של אולם, היה בראי לומר עליו דחשוב בדורו", והמבי"ט כתב עליו ש"היה ממחה בדורו קרב נחמן בדורו".

שם אביו רבי ששת, ומסתבר שלא היה חכם מפרסם, אך עלישמו נותר כנוי לדורות, אף ששם משפחתו היה 'ברפת'.

נולד בשנת פ"ו בברצלונה או ולנסיה שבספרד. למד תורה מפי חכמי ברצלונה, רבי פרוץ הבהן ורבי חסדאי קרשקש הזקן, ובהם המבוקה היה רבנו נסים גירונדי - ר"ן אותו הוא מכנה בתשובה "רוח אפנו משיח ה'". בשנת ק"ל העלילו אנשי מליעל על ראשי המקהלה לפני השלטונות, והוא יחד עם רבותיו נאסרו למשך חמשה חודשים עד שיצאו לחרות. בשנת ק"מ עלה לכהן ברבנות סרגוסה, ופעל להרמת קרן התורה שהיתה שם בשפל המדרגה ועקר מנהגים מוטעים. לאחר ריב ומקדים שהיו בקהלה עבר לעיר ולנסיה שבממלכת ספרד, ובה כהן במשך שש שנים ופעל רבות. בשנת קנ"א פרצו פרעות קשות בספרד, כאשר נוצרים קתולים רצחו אלפי יהודים ושרפו את בתיהם, ויהודים רבים הפכו לאנוסים. "גזרות קנ"א" גרמו לרבים מיהודי ספרד להגר ממנה, ורבים עברו לאלג'יר שבצפון אפריקה, בהם גם הריב"ש וידידו הרשב"ץ שהפכו ברבות הימים לחיות מנהיגי המדינה. בבואו מצא באלג'יר קהלה עניה, והוא מספר כי פרנסתם אינה מספיקה להם ולחסידי צד ומימי לחץ, והם נשנים על הארץ ומקלבושים סלאים. לבו התחמץ לראות כי בהשפעת המסלמים אמצו בני הקהלה מנהגים זרים, כמו אסור חמור לקלל כהן בהשפעת חזק המסלמי שאמר לקלל את צאצאי "ביאם" המשגע, בדור בשעת התפלה ויצאה לפני מוסף, חסר הפרת לשון הקודש עד בטול תפלות לחש של מוסף בראשית השנה ועוד, עד שהתיאש מלעקר אותם בבחינת "מוטב יהיו מזידים ואל יהיו שונאים". אולם אטאט השתנה המצב, ובהשפעת הריב"ש וגולי ספרד הפכה אלג'יר למקום תורה משגשג, והשפיעו על כל קהלות ישראל שבצפון אפריקה. בתשובותיו עוסק גם בענייני דעות שונים, ומעניינת גישתו אל חקמת הקבלה. ואף שהיה ממלמדי תלמידיו של הרמב"ם שהיה מגדולי המקובלים בנודע, הוא מתנגד לעשר הספירות וקובע "שאין לסמוך בדברים אלו אלא מפי חכם מקבל, ועדין אולי".

נשתתרו כמה פויטים וקיונות שכתב על הגזרות בימיו ועל חרבן ספרד, ומחל לבנו ציון וירושלים. בתשובותיו הוא מצין לעיתים כי אין ספריי עמו, "ולא מצאתי בזאת העיר לא מקרא ולא חדשין ותוספות מבימות, כי אם ספרי הרמב"ם ופסקי הרא"ש ז"ל", ומפליא לראות את התשובות הערוכות שכתב מזכרונות הכפיר. עסק רבות במעמדם ההלכתי של האנוסים שנאלצו להתנצר למראית עין, והוא מתייחס אליהם ברחמים ובסלחנות ואף קובע שהם פשרים לעדות, וכן קבע כי אין ממש בנשואין שנערכו בנימוסי הנוצרים.

יהודי אלג'יר העריצוהו, ואף חברו עליו תפלה מיוחדת ביום ההולולא: "אדונינו ואדונינו הרב המבוקה הפטיש החזק עמוד הימיני, תל שהכל היינו פונים אליו, מורנו הגדול רבי יצחק". קברו הפך למקום תפלה, והמונים מבני מרוקו היו עולים להשתטח על ציונו ביום ההולולא ב' באבול. על מצבתו לא נחרת מאומה, עד שבשנת תרנ"ו פאשר הצרפתים ששלטו באלג'יר רדשו לפנות את קברו ואת קבר הרשב"ץ. הרימו את המצבה ונתעלה כי בצדו הפנימי נחרתה קינה קנה להפליא בחרוזים ובאותיות ברויות. ההשקעה היתה, כי פיון שהעריבים היו רגילים להשחית את סביניהם על המצבות בבית העלמין היהודי, היו האותיות משטטשות, ולכן התחכמו בשעתו והניחו את מצבת הריב"ש בחפוף עם האותיות למטה, ועם העברת הקברים לכפר הסמוך הנהח המצבה על מתנתה. ביום תלוי לוח שיש בגניס לאהל שנבנה על הציונים, ובו נרשם כי את הגוסס רשם החכם אבא מארי אבן רכסס, ופטירת הריב"ש היתה בשנת "כ"י לך"ח".

מדברי האור החיים הקדוש על הפרשה

משפט צדק (טז, יח)

ובדרך רמז על-דרך אומרו ישפט תבל בצדק, ואמרו אנשי אמת כי בית-דין עליו יקרא צדק, ואמרו ו"ל כי בראש השנה מוזנחין שלי-אדם קבועים וכו', והנה משפט הפרש על-המקום בין אדם לחבורו ועמדו לפני השופט, אם ישפט על-פי התורה אשר צוה ה' כשיזכרו הראוי לזכות וגו', הנה הם שופטים המשפט עצמו ששפט בית-דין עליו הנקרא צדק, והוא אומרו ישפטו את-העם משפט צדק, פרוש ששפט בית-דין העליון שנקרא צדק:

תמים תהיה עמידה (יח, יט)

פרוש, לפי שצוה עליו בסמוך לכל יענון וישפט וכלל ישאל באוב וגו' אמר תמים וגו', פרוש, כלומר טעם כל-הדברים הוא לדעת העתידות ולהתנהג על אשר יורו ולתקן החסרון כאשר יוכל עשות, אם תהיה עמידה, תמים תהיה, לא יחסר לה דבר, ואין מה שיגיד המזל עליהם תתקיים לדבר, וזהו לאות אברהם שהתהלך לפני ה' הגם שהראה המזל עליו שלא יוליד נתיבה וילד, וכפי זה תבין תהיה נמשכת למעלה ולמטה, על-זה הדרך, תמים תהיה - אם תהיה עם ה', או על-זה הדרך, תמים תהיה - בשאתה עם-אלוקה:

ואם ירחיב וגו' לאבתיך (יט, יח)

פרוש, עצמן כי הם יתחלו הארץ לעתיד לבוא, ואמר זה ישג להם אם ישמרו את-כל התורה ויעשוה ותהיה השמירה והעשיה מאהבת ה' ולא מיראה, הודו שהוא אשר יעמד בזה, בימים יקום ה' דברו הטוב לתת כל העשיה עמיו ועמיד ביד ישראל כל הטוב שהקב"ה לעשות לבנות ביום עמדם בתורה. ורבותינו ז"ל העירו, שנאלה העתידה תלויה בעבודת ה' מאהבה ודוקא:

כי תצא למלחמה וגו' (כ, א)

אולי שרמז הכתוב מלחמה האדם עם יצרו, ובא להסיר מלכבו מרד, ואמר כי תצא למלחמה הידועה שאין גדולה ממנה.

והנה במלחמה זו יש שני דברים קשים לאדם שמתחילים בהו, אחד הוא שאינו מלמד במלחמה כמו שהוא מלמד ורגיל במיו מלחמה זו יצרו הרע.

שני, שהרפת האדם חובקת דברי היצר בכל אשר יאמר אליו בעניני האסור לגב ולגלו ולנאות ולאכל כל אשר תאנה נפשו, וזה ימנעו מלשמוע אל דברי התורה והמצוות, ומה גם אחר שנקשל בעבדות רבות שיתוספו בחות הרע שנוכלו ממעשיו הרעים, כמו שפרשתי במקומות אחרים, והרי הוא ביניהם כחברה שאין לה חופקין:

לח בא דבר ה' כאן, ואמר כי תצא למלחמה וראית בעיני שכלך סוס ורכב.

סוס - כנגד מה שהוא היצר סוס מוכן למלחמה מה שאינו כן האדם.

רכב - כנגד הרפת האדם שנוטה וחושקת לדברים. ואומר עם רב ממה כנגד בחות הרע שנתוספו ממנו מצד מעשיו הרעים כמו שאמרנו, אד-על-פי כן בא דברו הטוב.

ואמר לא תירא מהם, והטעם הוא כי ה' אלהיך עמך פרוש, הן אמת אם היית בא למלחמה בכחך אין בה כח לעמוד במלחמה זו, אבל ביון שה' אלהיך עמך בחזק גדול להצילך, כפי משפט אדם לטורר ימינו יתברך מקבלתו וינפס לה' והוא יכניע מצרייו:

כי תקרב וגו' (כ, ב)

אולי פרשה זו תרמוז על פי מה שאמר הרשב"י בספר הזוהר, כי האדון ברוך הוא שולח נשמה יתרה לאדם מעולם העליון להוריו בדרך ישר ובאמצעותה ימלט האדם מהמחטא, וצוה ה' לנשמה ואמר כי-תקרב אל-עירי זה הוא גוף האדם, שנקרא עיר, באומרם בספר הזוהר בפסוק עיר קטנה וזה לשונם, עיר קטנה דא גופא דברנש, עד כאן. למלחמה, כי צריך כח להציל האדם מיד מרשיעו: ודקדק לומר עליה, פרוש, בשביל העיר למקלט מוצא הרע, על דרך אומרו ובא אליה וגו' ומלט העיר בחקמתו. וקראת אליה לשלום, פרוש, שלא תבוא אליה בפסיעותיה להטותו לדרך הטוב מן המצאה אל המקצה, אלא בתחלה בקרב תקרא אליה לשלום שעשה יעשה גם לעולם העליון והנה בזה ובבא, ויתן חלק לנפשויות וחלק לרוחניות, כי גם לעולם העליון צריך האדם למנוחות ואם לא יטריח בעולם הזה בעד עולם הבא גם, נמצא שלא יגיעו ויבאד לעולם ועד, ודרך זה יקרא דברי שלום שהוא הבצוע: ואמר ופתחה, פרוש, אין צורך אלא פתיחה לבד, ואם יפתח כפתחו של מחט, הנה"כ"ה יפתח לו כפתחו של אוכלם:

ראשו ורבו בלמוד התורה ולא התפנה להתעסק עם זוטות שפאלו.

והנה פרצה מלחמת העולם השנייה במלוא עזה. מרוקו היתה בידוע מדינת חסות של צרפת שנקבשה בתחלת המלחמה בידי גרמניה הנאצית במערכה קצרה ומכריעה, והשפעת המלחמה העולמית היתה בכל תחומי החיים.

אחת ההשלכות הישירות היתה המחסור בעורות שהשתרר כתוצאה מהבקוש הרב למוצרי עור, ובין שהשלטונות נדרשו ליצר בדחפיות מלאי עצום של נעלים לחילי הצבא ולאזרחים, נחקק חק שכל בעל מפעל שמחזיק ברשותו מלאי מהסחורה הנדרשת, בהן עורות, מסמרים וכדומה, עליו להצהיר על כך לרשויות. אל החק נלוו גם איום מפרש, ולפיו כל מפעל שלא ידוה בחק, יחרם כל רכושו.

כל המפעלים שהיו אז במרוקו מהרו להצהיר על המלאי שברשותם, בחשש שמא יבלע להם, למעט המפעל של השתפים טולידינו-אוהנא, שכן השניים היו עסוקים זה בתורתו וזה בעבודתו למען הכלל, ולאנייהם בכל לא הגיעה השמועה על הגזרה החדשה.

מלשינים מקומיים ששנאו זה מכבר את שני השתפים היהודים, מהרו לגלות את אזני הרשויות, כי בעוד המחסור בעורות ונעלים מקשה את המשך נהול המלחמה, גדוש מפעלם של צמד היהודים בסחורה עד אפס מקום.

ביום לא בהיר פשטה המשטרה על המפעל, נעלה אותו על מנעול וברית, ועל השתפים נפלה צרה גדולה בדמות תביעה משפטית חמורה על העלמת סחורה נדרשת בעת חרום, עון חמור שמשמעותו מאסר ממשך והחרמת כל הסחורה היקרה לטובת המדינה.

הקהלה בלה היתה פמרקחה, וידידים רבים פקדו את בתי שני השתפים כדי לחזק אותם בעת צרתם.

מטעים

צדק צדק תרדף (טז, כ)

בטעמי מאריך טרוא אתנח, לרמז למובא בפרוש רש"י הלך אחר בית-דין יפה, כלומר תאריך ותטרח למצא בית-דין יפה שירוננו בענין כראוי. (טעמים בטעמים)

לא תספון לשוב בדרך הזה עוד (יז, טז)

התבות לא תספון מטעמות בטעמי מנח רביעי, לרמז לדברי הירושלמי במסכת סנהדרין, שרק לשיבה אסור לחזור למצרים, אבל מתר לחזור לשם כדי לעסק בפרקמטיא ולכבש את הארץ. וזה לא תספון מנח רביעי, לשון קביעות, כי מנח לשון מנחה ושיבה, ורביע מלשון רביצה והנחה, כפי שאמרו בערובין "אריה הוא דרביע עלה", כלומר רובץ עליו, דהיינו רק להשתקע במצרים אסור ולא לשאר ענינים. (פני יוסף)

לא תהיה לכהנים הלויים כל-שבת לוי חלק ונחלה עם-ישראל (יח, א)

התבות לכהנים הלויים כל-שבת לוי מטעמות בטעמי קרמא ואזלא דרגא תביר, לרמז שטעם ושרש המצוה שלא יטלו בני לוי חלק בבזה, מפני שהם קרמו ואזלו בקרשם לפני שאר השבטים, שהם משרתי ה' יתברך, ולא נאה להם להשתמש בדברים שנקלחו בבזה ובמלחמת חרב וחנית, והרי זה להם לפחיתות כבוד, ונראה בדרגא תביר כאלו נשברה מדרגתם הגבוהה. (מנחת אברהם)

ושרת בשם ה' אלוקי (יח, י)

תבת ושרת מטעמות בזוף גדול, לרמז למובא במסכת ערכין שהפונה לשירת הלויים על הרוקן, וטעם זוף גדול נקרא בהרמת קול, כי שרות זה הוא שירה שהיא בהרמת קול. וכן מטעמת תבת "ונצחק אליה" אלוקי אבותינו" (להלן כו, ז) בזוף גדול, לרמז לצעקה בהרמת קול. (מלאים לאפור)

מי-האיש אשר בנה בית-חרש ולא חנכו (כ, ב)

ארבעה חוזרים מעורכי המלחמה, "מי-האיש אשר בנה בית-חרש ולא חנכו", "ומי-האיש אשר-נטע פרם ולא חללו", "מי-האיש אשר-ארג אשה ולא לקחה", "מי-האיש הירא ורך הלכב". על שלשת הראשונים יש טעם גרשים חוץ מהרביעי, לרמז לדברי הרמב"ן בשם הירושלמי ששלשת הראשונים צריכים להביא עדים, שבנה בית חרש, שנטע פרם ונשא אשה, אבל הירא ורך הלכב אינו צריך עדים מפני שגבר עליו שאכן הוא ירא מהמלחמה, וצורת טעם הגרשים שהוא שני קוים מרמז על כך שצריך להביא שני עדים להעיד עליו. (פתחי חיים)

בִּית־עֲשָׂה הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי ה' - הַמִּשָּׁד

בְּיוֹם שֵׁשִׁי עָרַב שַׁבָּת, יָמִים סָפוּרִים לִפְנֵי פִּזְרֵם, הִתְרוֹצֵץ הָרֵב טוֹלִידָנוּ בְּדִי לְמַצָּא עוֹרֵד־דִּין מְנַסָּה שִׁיעָמָד לִימִינֵם בְּפָרְקִלִּיט, אוֹלָם הֶעֱלָה חֶרֶס בִּידּוֹ. אַף מִשְׁפָּטָן לֹא הִסְכִּים לְקַחַת אֶת הַתִּיק הַסָּבוּד לִידָיו, גַּם בְּמַחִיר מַפְרָז, שֶׁפֶן בָּלָם נִמְנוּ וְגִמְרוּ בִּי הוּא עֶסֶק בִּישׁ, וּבִשְׁעַת חֲרוֹם שֶׁל מַלְחָמָה לֹא תִתְקַבֵּל כָּל טַעֲנַת זְכוּת.

"הַתּוֹאֲנָה שֶׁבַעֵל הַמִּפְעָל הָיָה עֶסֶק בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וְלִכֵּן לֹא שָׁמַע עַל הַחֶק הַחֲדָשׁ, לֹא תִחַזֵּק מִים וְסוּפָה לְהַדְחוֹת עַל הַסֵּף" אָמְרוּ בָּלָם פֶּה אֶחָד, וְהַמְצָב הָיָה נִרְאָה לְאַחֵר יֵאוּשׁ.

וְהִנֵּה פּוֹגֵשׁ ר' שְׁלֹמָה אֶת שִׁתְפוֹ הָרֵב אוֹחֲנָא, וְכָל כֹּל שׁוֹפֵעַ שְׁמַחָה וְרִנָּה, וּבִידָיו דָּג מִשְׁבַּח אוֹתוֹ קָנָה זֶה עֵתָה בְּשׁוּק לְכַבֹּד שַׁבְת־קֹדֶשׁ. ר' שְׁלֹמָה לֹא הָיָה מִסְגָּל לְעֶבֶל זֹאת, וְהוּא פָּנָה בְּתַמְיָהָה אֶל שִׁתְפוֹ: "מִיִּצֵּד אֶתָּה מִסְגָּל לְשִׁמּוֹחַ בְּשָׁעָה שֶׁאֲנַחְנוּ נִמְצָאִים בְּצָרָה גְּדוֹלָה, וּבַעֲדוֹ זְמַן־מָה שְׁנֵי אֲנָשִׁים מְכַבְּדִים בְּמוֹנוֹ עוֹמְדִים לְהִיּוֹת מְשֻׁלָּכִים אֶל הַכֶּלֶא יַחַד עִם עֲבָרִינִים מְשַׁחֲתִים!"

אֶף הָרֵב אוֹחֲנָא נֹתֵר בְּשִׁלְתּוֹ הַפְּלִיאִת, וְהַשִּׁיב בְּקוֹלוֹ הָרְגוּעַ: "אֲנִי יוֹדֵעַ הֵיכָן הֵייתָ הַיּוֹם. אֶתָּה בּוֹדֵאי רִצָּת לְחַפֵּשׁ עוֹרֵד־דִּין שִׁיִּסְפִּים לִיצָג אוֹתָנוּ וּלְהִגֵּן עֲלֵינוּ בְּבִית־הַמִּשְׁפָּט, וּבּוֹדֵאי לֹא מַצָּאתָ אֶף אֶחָד. אֲמַר נָא לִי, אִיזָה סָבוּם הֵייתָ מוֹכֵן לְשִׁלָּם לְסַנְגֹּר?" הָרֵב טוֹלִידָנוּ הִנִּיד בְּרָאשׁוֹ בְּחִיּוֹב, "אֲבָן, תִּרְתִּי אַחֵר עוֹרֵד־דִּין, וְהֵאֱמַת שְׁהִייתִי מוֹכֵן לְשִׁלָּם כָּל סָבוּם שִׁידָרֶשׁ, אֶף לֹא מַצָּאתִי אֶף אֶחָד שִׁהִיָּה מוֹכֵן לְהַכֵּס לְעֵינָיו."

"וּבִכֵּן", אָמַר הָרֵב אוֹחֲנָא, "יֵשׁ לִי עוֹרֵד־דִּין מְנַסָּה! הָבָא לִי סָבוּם שֶׁל חֲמֶשֶׁת אֲלָפִים פְּרָנֶק (סָבוּם עֵתָה בְּאוֹתָהּ עֵת), וְנִרוֹץ שְׁנֵינוּ אֶל עוֹרֵד־הַדִּין הַזֶּה. וְאֲנִי מְבַטֵּחַ לְךָ שֶׁבְּעֵזְרְתָּ ה' יִתְבָּרַךְ לֹא יֵאָרַע לָנוּ מְאוּמָה, וְלֹא תִפֹּל אֶפְסוֹ שְׁעָרָה אַחַת מִרָאשֵׁנוּ אֲרָצָה. הֵאֱמַנְתָּ לִי בְּמִשָּׁד כָּל הַשָּׁנִים, וְעַכְשָׁו הֵאֱמַן לִי עוֹד פַּעַם אַחַת וְתִרְאָה יְשׁוּעוֹת."

קוֹלוֹ הַבְּטוּחַ וְהָרְגוּעַ שֶׁל הָרֵב אוֹחֲנָא, הֶעֱנִיקוּ חֶסֶן וְאַמוּנָה לִר' שְׁלֹמָה, וְהוּא מִתֵּר לְבִיתוֹ בְּדִי לְהִבְיֵא אֶת הַסָּבוּם הַמְּדוּבָר. יַחַד יֵצְאוּ הַשָּׁנִים אֶל "עוֹרֵד־הַדִּין הַמְּנַסָּה" בְּהַצָּעָתוֹ שֶׁל הָרֵב אוֹחֲנָא, וּבְאוֹתוֹ יוֹם שֵׁשִׁי עָבְרוּ מִבֵּית לְבִית בְּשִׁכּוֹנַת הַיְּהוּדִים, וְחִלְקוּ לְעֵנִי הַעִיר אֶת כָּל הַסָּבוּם הַעֲצוּם שֶׁהָיָה בִּידָם. סְמוּד לְזֶמֶן הַדִּלְקָת הַנְּרוֹת בְּעָרֵב שַׁבָּת, לֹא נֹתְרָה בִּידָם אֶף פְּרוּטָה, וְהָרֵב אוֹחֲנָא אָמַר לְשִׁתְפוֹ בְּסָפּוֹק: "עַכְשָׁו, אַחֲרֵי שֶׁלְקַחְנוּ לְעוֹרֵד־דִּין אֶת הַתִּנְאִים הַקְּדוּשִׁים רַבִּי שְׁמַעוֹן בְּנִי־חַיִּי אֶת הַסָּבוּם הַמְּדוּבָר, וְלֹא עָשָׂה אֶת שַׁבְתָּהּ בְּשִׁמְחָה וּבְצִהְלָה, בִּי קְרוּבָה יְשׁוּעָתוֹ לְבֹא."

בְּשַׁעַת הַסְּעָדָה בְּלִיל שַׁבְת־קֹדֶשׁ, נִפְעַמוּ שְׁכֵנֵיו שֶׁל הָרֵב יִצְחָק אוֹחֲנָא לְשִׁמּוֹעַ אֶת קוֹלוֹ הַנְּעִים מְשׁוֹרֵר אֶת פִּיּוּטֵי הַשַּׁבָּת, וְאֵם תְּמִיד הָיָה נִשְׁמָע קוֹלוֹ בְּהִנְעִימוֹ אֶת הַשַּׁבָּת, הַפַּעַם הוֹסִיף שְׁמִיחָה וְעֵנָה וְקוֹלוֹ נִשְׁמָע בְּכָל בֵּית הַשְּׁכוֹנָה לְהַפְלִיא.

לְיָמִים סָפָרָה רַעֲיָתוֹ הַצְּדָקְנִית, בִּי בִבְקָר הַשַּׁבָּת סָפַר לָהּ בְּעֵלָהּ עַל חֲזִיוֹן נִפְלֵא שֶׁרָאָה בְּשִׁנְתּוֹ. "בְּחִלּוֹמִי רֵאִיתִי אֶת הַצְּבֹר רֵץ אֶל בֵּית־הַכְּנַסְתָּ, וּבְשִׁתְמָהִית עַל שׁוּם מָה בָּלָם נִחְפָּזִים, אָמְרוּ לִי הִלְלוּ יְכִי אֵינָה יוֹדֵעַ שֶׁהַתִּנְאִים רַבִּי שְׁמַעוֹן בְּנִי־חַיִּי אֶת הַסָּבוּם הַמְּדוּבָר בְּאוֹ לְבָקֵר אוֹתָנוּ וְהֵם יוֹשְׁבִים בְּבֵית־הַכְּנַסְתָּ?! וְכִשְׁשִׁמְעָתִי זֹאת מִתְרַתִּי לְרוֹץ יַחַד עִמָּם. וְהִנֵּה אֲנִי נִכְנָס אֶל בֵּית־הַכְּנַסְתָּ שְׁלָנוּ, וְלִפְלִיאִיתִי אֲנִי רוֹאֶה אֶת כָּל רַבְּנֵי וְחֻכְמֵי הָעִיר יוֹשְׁבִים מְסֻבִּים לְתַנְאִים הַקְּדוּשִׁים, בְּאֶשֶׁר בִּינֵיהֶם נֹתֵר מְקוֹם רִיק. וְכִשְׁנִכְנַסְתִּי הוֹדוּ לִי לְשַׁבָּת בִּינֵיהֶם בְּשִׁיחָם מִפְטִירִים וְאוֹמְרִים 'זֶה הָאִישׁ הַמְּבֻטָּח שְׁלָנוּ'..."

יוֹם הַמִּשְׁפָּט הִגִּיעַ, וְצָמַד הַשְּׁתַּפִּים הַיְּהוּדִים זָמְנוּ לְשִׁיחָה עִם הַשׁוֹפֵט הָרֵאשִׁי, שְׁנוּעַד עִמָּם לְבָדוּ בְּלִי עוֹזָרִים. שַׁעָה אֲרָבָה עֵין הַשׁוֹפֵט בְּתִיק הַחֲקִירָה שְׁלִפְנָיו, וּלְפָתַע הָרִים אֶת עֵינָיו וְהִבִּיט בְּשֵׁנֵי הָאִישִׁים הַחֲשׁוּבִים שְׁלִפְנָיו וְאָמַר: "אֵינִי מְבִיין! הֲרֵי חֲזוֹת פְּנִיכֶם מַעִיד שֶׁאַתֶּם אֲנָשִׁים

רַבִּי דוֹד בִּידְרָמָן מְלַעְלוֹב יְרוּשָׁלַיִם מִצָּא רִמּוֹ בְּפֶרֶשׁ, כִּי הָאֲבוֹת הַקְּדוּשִׁים כָּבֵד אֶכְלוּ בִּשְׁבָ"ק אֶת מֵאֵל הַחֲמוּן. שָׁכַן עַל הַפְּסוֹק "חֶלֶק כְּחֶלֶק יִכְאֹלוּ לְבָד מִמְּכֹרֵי עַל הָאֲבוֹת", מִתְרַגֵּם אֲוִנְלוֹס: "כִּי מִמְּטוֹרָת דִּייתִי בִּשְׁבָתָא בְּכֹן תִּקְנוּ אֲבָהָת", כְּלוֹמַר חוּץ מִהַמֵּאֵל הַחֲמוּן מִלְפָּנֵי הַשַּׁבָּת שֶׁכָּבֵד תִּקְנוּ הָאֲבוֹת. נִכְדוּ רַבִּי מִשֶׁה מִרְדִּי בִּידְרָמָן מְלַעְלוֹב הָיָה רִגִּיל לְהוֹדִיעַ דְּבַר זֶה בְּשֵׁם זָקֵן, וְהוֹסִיף לְשַׁלֵּל אֶת שִׁקְנוֹ שִׁקְנוֹ הַרְדָּשׁ וְנִתְחַלֵּק בְּפֶרֶשׁ שׁוֹפְטִים, בְּה' בְּאִלּוּל תִּרְע"ה, וְכֵן אָמַר שֶׁמֵּאֵל הַחֲמוּן מִשְׁפִּיעַ רִיאַת שָׁמַיִם, כִּי שֶׁאֲמָרוּ חוֹ"ל "הַבְּשִׁיל כִּי שַׁבָּת רִחוּ נוֹדָה", וְהוֹכְנָה לִירֵאֵת שָׁמַיִם שְׁעִינֵינוּ רִיחַ כִּי שֶׁנִּמְאָר "וְהִרְחִיחַ בִּירֵאֵת ה'". רַעֲיוֹן זֶה שֶׁהָאֲבוֹת כָּבֵד אֶכְלוּ תְּבִשְׁלֵי הַחֲמוּן מִעֵרֵב שַׁבָּת, נִזְכָּר גַּם בְּסִפְר "לִיקוּטֵי מַהֲרִ"ח" בְּשֵׁם "אֶחָד מִהַקְּדוּשִׁים", וְכֵתֵב שֶׁם בְּבוֹדֵאֵי יֵשׁ בְּאִכִּילַת חֲמוּן בְּשַׁבָּת סוּד וְכוּנָה, שֶׁאִילּוּלָא זֹאת לֹא הָיָה בַעַל הַמֵּאֵל מִרְעִישׁ כְּלִיכָךְ בְּעֵינָיו, שֶׁכֵּתֵב "תִּקְנַת בְּרוּתֵינוּ הָיָה לְעַג אֶת הַשַּׁבָּת בְּחֲמוּן, וְכֵל מִי שֶׁאִינוּ אוֹכְלִי חֲמוּן צָרִיךְ בְּדִיקָה אַחֲרָיו אִם הוּא מִיךְ, וְאִם מֵת יִתְעַסֵּק בּוֹ עֲמִמִּי, וְלִהְיוֹת לְבִשֵׁל לְהַטְמִין וְלַעֲג אֶת הַשַּׁבָּת וְלִהְיוֹת מִיךְ, הוּא הַמֵּאֲמִין וְהוֹכֵחַ לְקִץ הַיָּמִין. וְשֵׁם מִן הַחֲמוּמִים אֲמִירִים שֶׁ מֵאֵל שְׁהוּא מִיךְ, עֲלֵיהֶם מִי יִתֵּן הַחֵדֶשׁ תְּחִירִישׁוֹן וְתוֹתֵי לֵהֶם הַחֲכָמִים". וְהִבְיֵא שֶׁם עַל מַהֲרֵם א"ש מֵאוֹנְגְּוֹרָא שְׁלַעַת זָקֵנוֹתָ לֹא הָיָה רִשְׁאִי לְאִכְלוֹ אֶת מֵאֵלֵי הַשַּׁבָּת מִחֲמַת חוֹלְשֵׁת גּוֹפּוֹ, אוֹלָם אִכָּל מַעֲשֵׂה מוֹעֵד מִכֵּל מֵאֵלֵי הַשַּׁבָּת לְקִיָּם מִנְהָ יִשְׂרָאֵל, אִם כִּי ב"כ־כ"ו כֵּתֵב שְׁמִי שֶׁהַחֲמוּן מוֹיֵךְ לוֹ "קְרוֹב בְּעֵינֵי שֶׁאֲסוּר לוֹ לְאִכְלוֹ חֲמוּן" שְׁהוּא מַצְעֵר וְמוֹיֵךְ לְעַצְמוֹ, וְהַשַּׁבָּת לְעוֹנֵה נִתְנָה לֵעַל מִיכָּהּ, וְכֵן כֵּתֵב "הַמִּגֵּל" וְהַיְּעִיץ, אוֹלָם יֵשׁ שֶׁכֵּתֵבוּ שְׁלֵף דַּעַת בַּעַל הַמֵּאֵל הוּא חִיּוֹב, וְאִין לְחֻשׁוֹ מְחִיק שֶׁכֵּן שׁוֹמֵר מִצְוַת לֹא יֵדַע דְּבַר רַע.

אֶף שְׁדִין הַטְּמָנָה בְּשַׁבָּת כָּבֵד מוֹבָא בְּגִמְרָא בְּשַׁבָּת, מִסְתַּבֵּר כִּי לְכָל תִּקְנָה קְבוּעָה לְדוֹרוֹת לְהַפְסִיד לְאִכְלוֹ חֲמוּן בְּשַׁבָּת, הִיגִיעַן רַק בְּזֶמֶן הַגְּאוּנִים שֶׁקְבָעוּ תִקְנוֹת רַבּוֹת לְהוֹצִיא מִלְבָּם שֶׁל הַקְּרָאִים שֶׁהַמְּשִׁיכִי אֶת דִּרְכֵם שֶׁל הַצְּדוּקִים וְהַבִּיטִינִים שֶׁכָּפְרוּ בְּהוֹרָה שְׁבַע"ה, וְאוֹתוֹ מִטְמַעוּתֵיהֶם הַמוֹטְעוֹת הִיָּתָה לְאִסוּר לְהַטְמִין חֲמוּן בְּשַׁבָּת. עֲלֵיהֶם כֹּתֵב בַּעַל הַמֵּאֵל "וְשֵׁם מִן הַחֲכָמִים אֲמִירִים עַל שֶׁמֵּאֵל שְׁהוּא מִיךְ", שֶׁכֵּן הַקְּרָאִים פִּירְשׁוּ אֶת הַמִּקְרָא כְּפִשְׁטוֹ "לֹא תִבְעֵרוּ אֶשׁ בְּכָל שְׁבוּתֵיהֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת" לְרַבּוֹת מִלְפָּנֵי הַשַּׁבָּת, וְלֹא כְּדִבְרֵי חֲכָמִים שֶׁהוֹכְנָה לֹא לְהַבְעִיר בְּשַׁבָּת עֲצָמָה, וְכֵן הָאִירִי בְּעֵינָיו כִּי לְהוֹצִיא מִלְבָּם שֶׁל צְדוּקִים. וְאִין בְּסָפּוֹק עֲצָמוֹ רֵאִיתִי שֶׁלֹּא כְּדִבְרֵיהֶם, שְׁהִי לֹא נִאֲמַר "לֹא תִבְעֵר אֶשׁ" שֶׁאִין הַכְּוֹנָה שֶׁהָאֵשׁ עֲצָמָה אֶף מִלְפָּנֵי הַשַּׁבָּת, אֲבָל אֲלֵא נִאֲמַר "לֹא תִבְעֵרוּ אֶשׁ" כְּלוֹמַר שֶׁאֲסוּר לְהַבְעִיר בָּאֵשׁ, אֲבָל הָאֵשׁ עֲצָמָה שְׁבוּעִתָּה מִלְפָּנֵי הַשַּׁבָּת מוֹתֵרָה. גַּם הַאֲבוֹדָהִם מֵבִיא אֶת דְּבָרֵי בַעַל הַמֵּאֵל, אוֹלָם בְּשִׁנְיָנוּ נִסְחָ מַעֲשֵׂה. וּמִקּוֹר הַדְּבָרִים ב"סִפְר הַעֲתִים" שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה אֲלִבְרַצְלוֹנִי שֶׁכֵּתֵב "הַטְּמָנָה חֲמוּם הַקֶּנֶה גְּדוֹלָה הָיָה דִּתְקִינוֹ בְּזֶמֶן מִשְׁוֹם עוֹנֵג שַׁבָּת... וְרוֹכֵן מִן הַיְּהוּדִים הָיוּ אֲהִלִּים לְתוֹתֵי וְרִקְבּוֹ עֲצָמוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר הִטְנוּ אֶת כָּל הַטְּעוּמִים וְהוֹזִינוּ אַחֲרֵיהֶם לְהַטְעוּת שֶׁהַחֲמוּן אֲסוּר בְּשַׁבָּת וְתִפְחַן עֲצָמוֹתֵיהֶם, וְהִלְכָּן כִּי שֶׁאִינוּ אוֹכְלֵי חֲמוּן בְּשַׁבָּת בִּי נִידוּי הוּא וְדָרֵךְ מִיָּתוֹ שֶׁ בּוֹ, וְצָרִיךְ לְהַפְרִישׁוֹ מִקְהֵל יִשְׂרָאֵל, אֲכָל מִכֵּל מִקּוּם יֵשׁ לָנוּ לְקַדֵּק אַחֲרָיו אִי מִשְׁוֹם חוֹלִי אִי מִשְׁוֹם פְּגִים אַחֲרֵיהֶם... אֲכָל מִכֵּל מִקּוּם יֵשׁ לָנוּ לְרוֹדוֹ וְלִהְיוֹתֵנוּ לְהַתְרַחֵק מֵאוֹתוֹ דוֹר, לְהַכְרִיחַ עֲצָמָה כְּדִי שֶׁיִּנְעַן אֶת הַשַּׁבָּת כְּדֵר שֶׁתִּקְנָה חֲכָמִים בְּהַטְמַנַת חֲמוּן". וְכֵן פִּסֵּק הַרְמָ"א "מִצְוָה לְהַטְמִין לְשַׁבָּת כְּדִי שֶׁיִּאֲכַל חֲמוּן בְּשַׁבָּת, כְּדִי זֶהוּ מְכַבֵּד וְעוֹנֵג הַשַּׁבָּת, וְכֵל מִי שֶׁאִינוּ מֵאֲמִין בְּדִבְרֵי חֲכָמִים וְאוֹסֵר חֲמוּן בְּשַׁבָּת חִיִּישֵׁן שֶׁמֵּאֵל אֲפִיקוֹרֶס הוּא", וְכֵן הַעִיר בַּעַל "מִנְהַגֵּי יִשְׂרָאֵל" שֶׁבְּדוּפּוֹס רִאשׁוֹן שֶׁל הַשִּׁבְעִי (קִרְקָא ש"ס) נִכְתֵּב "שְׁמָה מִיָּן הוּא" הַהֲצָנּוֹת בְּגִירוֹתָיו חֶסֶד שֶׁכֵּן שֶׁכֵּן מִיָּן הַכְּוֹנָה לְנִצְרִים וְכֵן שִׁנְהָ לְאִפִּיקוֹרֶס הוּא, וְגַם הַלְבוֹשׁ שֶׁם כֹּתֵב "הָרִי זֶה נִקְרָא מִיָּן וּמִלְעֵי עַל דְּבַר חֲכָמִים", וְאִין מוֹסִיף "וְחִיּוֹב מִיָּתוֹ" הָרִי בְּחֻקְמָהּ לְכַרְכֹּת כֹּתֵב "אֲבָל דְּבַר שְׁהוּא עוֹשִׂין כָּל עַת וְעַת כְּמוֹ מִלְּמַלְכוּת וְחִיּוֹב הַמוֹעֵדִים וְאִכִּילַת הַחֲמוּן וְהַחֲלוּלָה, לֹא נִעְלַם אֲפִילוֹ מִחֻשִׁים וְאִפִּילוֹ מִמְּעַבְדֵּי, כִּי כִּי יוֹם כִּי רֹאִין אוֹתוֹ הַעֲנִינִי וְהוּא עוֹשִׂין אוֹתוֹ, וְלֹא סִדָּה הַאֲוָמָה מִזֶּה מִחֻשִׁים מִיָּתוֹ מִיָּתוֹ מִיָּתוֹ מִיָּתוֹ אֶחָד חֲרָבִין בֵּית שִׁנְיָ". וְכוּנָתוֹ לְאִכִּילַת חֲמוּן הַחֲמוּן הַחֲמוּן בְּשַׁבָּת שֶׁנַּעֲשֵׂתָה מֵאִלָּה, אוֹתָהּ אֲסוּר הַקְּרָאִים בְּאִכִּילָה כִּי חֲשִׁיבוּהָ כְּחֶלֶךְ כִּי שֶׁכֵּתֵב אֲבִי־עֲרָא בְּפֶרֶשׁ שׁוֹ, וּמִסְתַּבֵּר שְׁהוּא מְבַשְׁלִים דּוּקָא אִלֵּי וּמִטְמַעֲנִים אוֹתָהּ בְּשַׁבָּת, כְּדִי לְעִשׂוֹת אֶת שְׁנֵי הַדְּבָרִים יַחַד לְהוֹצִיא מִלְבָּם שֶׁל הַקְּרָאִים הָאוֹסִירִים, וְנִפְלְאוֹם דְּבָרֵינוּ שֶׁכֵּתֵב שֶׁכֵּן נִהְיָ כְּדִי מִיָּתוֹ מִשֶׁה רַבְּנֵינוּ. ב"תוֹרָה שְׁלֹמָה" מֵבִיא שְׁמַצָּא כ"ח" מִהַמְּגִירָא בְּשַׁבָּת "פֶּת חֲמָה בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת מְלוּגָמָא", וְשֵׁם נִכְתֵּב "פֶּת חֲמָה בְּשַׁבָּת מְלוּגָמָא", וְכֵן הַטְּמִינָה בְּשַׁבָּת שֶׁהוּא בְּכָל פֶּת חֲמָה בְּשַׁבָּת, וְשֵׁם שֶׁהַמְּשִׁיכִי לִכֵּן אֶת דְּבָרֵי ה"פְּנִי יוֹשֻׁעַ" בְּתַחֲלִילַת יוֹמָא, לְמַדָּה עֲשׂוֹ חֲכָמִים תִּקְנוֹת נִגְדֵי הַצְּדוּקִים שִׁישׁ בְּהוֹן קוֹלָא, כְּנוֹן שְׁהוּא מִטְמַעֲנִים אֶת הַכְּתוּבָה הַשְּׁוֹרָרָה אֶת הַפֶּרָה כִּי לְהוֹצִיא מִלְבָּם שֶׁל צְדוּקִים שְׁהוּא אוֹמְרִים מִבְּעוּרָה שֶׁמֶשׁ הַיּוֹם מִעִישָׁה, מִפְּנֵי שִׁישׁ שֶׁמֶשׁ שֶׁמֶשׁ יִימֶשׁ הַמּוֹן הַעֵם אַחֵר הַצְּדוּקִים בְּמִקּוּם שֶׁהֵם מִחֲמִירִים, שֶׁכֵּן דִּרְכֵם שֶׁל אֲנָשִׁים לְהִיגֵר אַחֵר קְנָאוֹת מְדוּמָה וְחִמּוּרִית יִתִּירוֹת, וְכֵן קְבָעוּ תִקְנוֹת אֵלּוּ כְּדִי לְהוֹצִיא מִלְבָּם. וּבְדוּמָה לִכֵּן אִכִּילַת חֲמוּן נִוְעָדָה לְהוֹצִיא מִלְבָּם שֶׁל הַקְּרָאִים שֶׁהַחֲמִירוֹ בְּהַעֲרַת אֶשׁ בְּשַׁבָּת, וְכֵן גַּם הַדִּלְקָת נֵר בְּעָרֵב שַׁבָּת בְּבִרְכָה נִוְעָדָה לְהַרְאוֹת שֶׁאִין אֲמַת טַעֲנַת הַקְּרָאִים, אִם כִּי עַל הַטְּמַנַת חֲמוּן לֹא תִיקְנוּ לְכַרֵּךְ מִפְּנֵי שֶׁאִין עוֹשִׂים אוֹתָהּ בְּפֶרֶסוֹם וּבְגִלּוֹ כְּמוֹ הַדִּלְקָת הֵנֶר, וְשֵׁם לְצִיָּן כִּי לְדָבָר הַרְשִׁיב"ץ שֶׁכֵּתֵב, שֶׁמִּקּוֹר הַמְּנַחֵה לְכַנוֹת כָּל יְהוּדִי "רַבִּי אֶף שֶׁאִינוּ רַב, נִזְבָּע מִכֵּן שֶׁהַקְּרָאִים מְכִינִים אוֹתָנוּ 'הַרְבֵּנִים', וְכִדִּי שֶׁלֹּא יִטְעוּ לְשִׁירֵי אֲדָם אֶל הַקְּרָאִים מְכִינִים אוֹתוֹ רַבִּי שְׁהוּא תוֹרָא שֶׁאִינוּ בְּשִׁימוֹשׁ אֲצֵלֶם וְהֵם מְכִינִים אוֹתָנוּ בְּתוֹרָא זֶה."

הַשֵּׁם "טְשִׁאלְ

יום ב' באלול תרט"ו, הינו יום היסטורי בתולדותיה של ירושלים. ביום זה הונחה אבן הפינה לשכונה היהודית הראשונה שנבנתה מחוץ לחומות ירושלים העתיקה. שכונת "משכנות שאננים", ובכך הונח היסוד ליציאה מהחומות ובניית שכונות החדשות של ירושלים החדשה.

ההשכנה הקים השר ר' משה מונטיפיורי, שנועד לפעילותו הרבה למען ירושלים היהודית. ולשם כך רכש מגרש חורש לחומת העיר מול הרצין, באמצעות תרומתו של הדיכ יהודה טורא מארה"ב, שהותיר בצוואתו סך של 60 אלף דולר לטובת עניי ירושלים. לפי חוקי השלטון העות'מאני ניתנה הרשות לרכוש מגרשים רק למוסלמים או נתני תורכיה, אך מונטיפיורי השיג רישיון מיוחד מהשוטלן התורכי בקושטא בהשתדלות שגריר בריטניה בתורכיה, ומיד עם רכישת המגרש שגודלו 66 אלף אמות מרובעות. הוא הוקף בגדר וניתן לו הכינוי "גרם משה ויהודית". הנחת אבן הפינה נערכה בביקורו הרביעי של השר, והוא הניח באבן היסוד העתק משטר המקנה של המגשר והוטמנה גם טבעתו של יהודה טורא שהובאה במיוחד מאמריקה. עם הקמת בניין המגורים הראשון, הוכרזה השכונה בשם "משכנות שאננים" בהשראת הפסוק בישעיה על אולת ישראל: "ישב עמי בנווה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות". בני ירושלים העריצו את השר הנדיב שבנה רבות מהשכונות בירושלים ופעל בכל ימי חייו הארוכים לטובת היישוב, ומצאו גימטריאות בשמו "משה בן יוסף מונטיפיורי" = 958 כמניין "וישבה ירושלים לבטח", וכן "עת לבנות" וכן "משה בן יוסף אליהו" = 605 כמניין וראה "בטוב ירושלים". באותה תקופה שונה חוק הקרקעות העות'מאני והתאפשרה רכישה של קרקעות לכל אדם, ולהבדיל גם מוסדות שאינם מבני ברית החלו להקים מבנים מחוץ לעיר, אם כי לא הגיעו לכלל שכונות, ובמקביל להקמת משכנות שאננים רכש הצאר הרוסי אלכסנדר השני את הקרקע הידועה בשם "מגרש הרוסים".

ב"משכנות שאננים" היתה שורת בתים ארוכה על 18 דירות, שתיים מתוכן לשני בתי כנסת ספרדי ואשכנזי, והדירות הולקו בשווה לספרדים ואשכנזים. התוכנית הראשונה של מונטיפיורי היתה, להקים בית דפוס וטחנות קמח למען תושבי ירושלים, מתוך מטרה לסייע להם בפרנסתם ולמצוא מזון לחולים בעיר העתיקה, אך התוכנית שונתה לאחר משפחת הנדריים רוסטילר הקימה את "משגב לדר" בין החומות, אך הטחנה אכן הוקמה בשנת תר"ל, ובניגוד לדעה הרווחת היום הטחנה אכן פעלה במשך 20 שנה ופרנסה את יהודי העיר, עד הקמת טחנות הקמח שפעלו בכוח הקיטור. ערביי ירושלים ראו בטחנה איום כלכלי, שכן חששו מהוולת מחירי הקמח עליהם שלטו ביד רמה, ואף שכרו שיח"ר ערבי שיכשף את גלגלי הטחנה לכל יסתרובו, וכמובן שהיא המשיכה לפעול על אפס חמתם. חידוש מיוחד בשכונה היתה המשאבה שהוצבה על גבי שנתחב בשכונה, והיתה פלא טכנולוגי באותם ימים. ר' אליהו ז'אליעס בסאן, שהיה אומן ברזל, התקין מלכודת גדולה בפתח השכונה החדשה, ותלה בה נתיי ברז צלוי, ובה נלכדו כמעט מדי לילה בעלי-חיים טורפים שהיו משוטטים באזור עד שחוללו לרועית והתושבים נשמו לרווחה. השכונה היתה מבודדת מחוץ לעיר העתיקה ששעריה היו נעולים בלילה, ואנשים חששו משום כך להתגורר בשכונה. התושבים שהעזו להתגורר בשכונה קיבלו פטור מתשלומי שכר דירה ואף קיבלו מענק קבוע מקופת השר הנדריים. עד שהמגורים מחוץ לעיר הפכו לעובדה מוגמרת, ומאז המשיכה תנופת הבנייה בירושלים ללא הרף עד ימינו אנו.

השר ייעד דירה אחת למגוריו של רבי שמואל סלאנט רבה של ירושלים, אך הוא סירב לצאת מחומות ירושלים העתיקה, ואף נהרש שלא ללון מחוץ לחומות אפילו לילה אחד, וגם בהמשך כשעלה שמו בגורל של שכונת "בית יעקב" כזוכה בדירה סירב לצאת לשם. אולם הראשון לציון רבי חיים דוד חזן יצא לגור בשכונה החדשה, עליה המליצו רופאי ירושלים כמקום נוח להבראה בזכות האוויר הצח שבה לעומת ירושלים העתיקה והצפופה, וכן אישים נוספים מבני ירושלים. ואכן בתקופת מגפת הכולרה שפרצה בירושלים בשנת תרכ"ה חיו תר"ו וכלתה רבים מבני ירושלים העתיקה, ניצלו תושבי השכונה החדשה בזכות תנאי החיים המופלאים. אחד התושבים האשכנזים בשכונה היה ר' שלמה עזרא, שעלה ארצה בעקבות אהבתו של השר לאחר שייסד בה בית-חרושת לייצור צמר-נגן, ובשנת תרט"ו הגיע לירושלים כדי לשמש כמדריך לפועלים, ומאז דבק בו הכינוי "ר' שלמה פאבריקאנט", ואילו הילדים כינוהו "ר' שלמה יתרעם הגלגל". כיוון שהיה המלך הללו שבפיוט הנאמר בקדושה של מוסף לראש השנה היה אומר בקול גדול ובחברגושות רבה. בנו ר' שלמה עזרא היה הילד הראשון שגונל מחוץ לחומות ירושלים ביום "ח כסלו תרכ"ז, בשכונת "משכנות שאננים" החדשה.

רבי עקיבא יוסף שלזינגר דן בתשובה הלכתית האם השכונות החדשות מחוץ לירושלים נחשבות בקדושת ירושלים העתיקה, וכך גם נוצר אז פולמוס הלכתי לגבי זמן קריאת המגילה בהן כבפורים. אחד תשובות כירושלים עצמה, שכן אז עדיין נותרו שטחים פתוחים ביניה לבין העיר העתיקה. יש גם לציין, כי האר שעליו עומדת השכונה הוא "ההר אשר על-גני פי ביה"נ"ה אשר בעמק רפאים צפונה". הנאמר בספר יחזקאל כנבול הצפוני של נחלת שבט יהודה.

רוב השטח שנרכש בידי השר מונטיפיורי ונחליו הוקמה "משכנות שאננים" נותר ריק, ובשנת תרמ"ו החליף הבלת ה"חאפ" לפרושה הסברה כי מחוסר בעלים ננטש השטח וניתן לאכזר אליז, ואכן רבים הקימו עליו צריפים עריצים, עד שבשנת תרנ"ב פנו מהלי עזבונו של מונטיפיורי את הפולשים, והקימו על המגרש את שכונת "ימין משה" שהיתה כבר שכונה רחבת ידיים.

השכונה הבאה שהוקמה אחר "משכנות שאננים" היתה "מחנה ישראל" שנוסדה בשנת תרכ"ח בידי עדת המגשרים, ויצא צפון אפריקה, השלישית היתה "נחלת שבעה" שנוסדה בשנת תרכ"ט בידי שבעה מבני ירושלים וממוקמת כיום במרכז העיר, ורביעית היתה שכונת "מאה שערים" המעטירה שהוקמה בשנת תרל"ד. חמש שכונות נוספות נוסדו מחקר שהניח השר מונטיפיורי לשם כך, וכולן לקרא על שמו של מי שנחשב בצדק כאבי ירושלים החדשה". למעלה מאלף דירות נבנו עד שנת תרמ"ז בירושלים החדשה, ובהן התגוררו כחמשת אלפים יהודים. בשנת תרס"ה היו כבר בירושלים קרוב ל-100 אלף יהודים, והיו כבר בירושלים חמשה-עשר טרם מלחמת העולם הראשונה וזו נכחה בירושלים כמעט 50 אלף נפש, אך לאחר המלחמה נותרו בה רק כחמשת. עד שנת תרע"ז כבר הוקמו בירושלים 73 שכונות, אותן מפתח חוקר ירושלים ר' פינחס גראיבסקי ב"צב היישוב" ומאז גדלה העיר עד שהפכה למטרופולין של ממש, ובהכנה לקראת בניין ציון וירושלים בגאולה הקרובה.

מכבדים וישרים מנכבדי הקהלה היהודית בעיר. ביצד אפוא עשייתם מעשה כזה, ובשעת מלחמה ובעת חרום הסתרתם מלאי גדול ונדרש של סחורה במפעל שלכם?! השופט לא המתין לתשובתם, אלא קם ממקומו והחל להתהלך בחדר אנה ואנה, בשהוא חוזר שוב ושוב על תמיהתו: "לא יתכן! אני לא מאמין שאנשים בה נכבדים יעשו בדון מעשה בה נפשי!" לפתע גחן אל השלחן, נטל את כל תיק החקירה וקרע בבת אחת את כל הניירות הרבים שבו. לאחר מכן פתח את המגרה של שלחנו, שלף את מפתחות המפעל שהחרמו בידי המשטרה, ומסרם לידי השתתפים הנדחים. "מהרגע אין תיק, אין אשמה ואין תביעה!" אמר, והורה להם ללכת לבתיהם לחפשי.

הרב טולידנו התקשה לעפל את המהפך הפלאי, אולם הרב אוחנא התעשת מיד ואמר: "אדוני השופט! מאוד יפה מצדך שבטלת את התיק והחזרת לנו את המפתחות, אבל מה נעשה אם המשטרה שוב תתנבל לנו? תן לנו בבקשה רשיון שיאפשר לנו להמשיך את עבודתנו בלי מפריע". והנה שוב ארע הפלא, והשופט נענה גם לבקשה זו והנפיק להם את הרשיון הנדרש.

ביציאתם מבית-המשפט אמר הרב אוחנא לשותפו: "הלא אמרתי לך שעודך-הדין שלנו הוא הטוב והמצלח ביותר מכל הפרקליטים, ובזכות הצדקה נזפה לישועה פלאית, והנה כך היה".

והרב טולידנו, שעדיין התקשה להאמין כי הנס אכן ארע במציאות, לחש בקול נרגש: "חשבתני שאני שתף של בן-אדם, היום גליתי שאני שתף של מלאך עלי אדמות!..."

דלות מפעל הנעלים של השתתפים טולידנו-אוחנא נפתחו שוב, וכיון שהדרישה לנעלים ועורות היתה עצומה, עלו המחירים והכפלו שבעה מונים. היחידים שברשותם היתה סחורה מוכנה היו השתתפים הנאמנים, והרווחים שלהם באותה תקופה הגיעו לממדים שעליהם לא חלמו גם בחלומות הטובים, וזכו לעשר רב בחסדי ה'.

ללמדך עד כמה גדול בהם של תורה וצדקה שהם מגנים ומצילים, מעשירים ומעניקים, והקרבן קימת לעולם הבא.

מדגש

פתגם השגור הוא בפי הברית: "מן הפח אל הפחת", במשמעות של ירידה ממצב גרוע יותר, מאסון לאסון גדול יותר חלילה, ומפגשן לכשלוש עמקו יותר. אלא שטענת היא בפי הדוברים, והנכון לומר: "מן הפחת אל הפח", או ליתר דיוק ובהרחבה: "מן הפחת אל הפחת, ומן הפחת אל הפח", שכן כך נאמר בישעיהו: והיה הנס מקול הפחת - יפל אל הפחת, והיעלה מתוך הפחת - ילכד בפח; ובדומה לך בירמיהו: הנס מפני הפחת - יפל אל הפחת, והיעלה מן הפחת - ילכד בפח".

הפתגם השגור הפך איפוא את היצירות, ובמקום להשתמש במקור שהעולה מן הפחת יפל בפח, אומרים מן הפח אל הפחת, ובכך התהפכו הקל והחמור על פניהם. שכן הפחת היא בור, כמו שניאמר: "הנה עתה הוא נחבא פאת הפחתים", ואילו הפח היא מלכדת, כפי שניאמר "נפשונו כצפור נמלטה מפח יוקשים", ומשמעות הנבואה, שהבורח מן הפחת יפל אל הפח, וגם אם יעלה בידו לצאת מהבור, יפול מיד אל המלכדת ויזקק להנפיל בפח גרוע אפוא יותר מהנפיל בפחת, שכן הנפיל לבור יכול לעתים לצאת ממנו, מה שצמקע מפי שנתפס במלכדת. ואילו בפתגם השגור התהפך הסדר כתוצאה מחסר הבנה מה הן הפחת והפח, וההידרשות פירושו אותן כהרחבת מלה, פח-פחת, ומכאן יצא הפתגם הלקוי, ובנדיא יל להעדיף להשתמש בשלשון המקרא פראוי.

השמוש בפתגם אינו קדום, אולם במקורות הראשונים הוא נכתב כהלכה, כמו ב"לקוטי הלכות" של רבי נתן מפרסלב "שלא לברך מן הפחת אל הפח" (יורה דעה, דברים היצאים מן הפח); אם כי ברב המקורות של הדורות האחרונים, השמוש הוא בפתגם השגור: "מן הפח אל הפחת".

בטוי דומה וקדום לו הוא "ללכת מדחי אל דחי" שבו השתמש כבר הריב"ש (ספן תסח) במובן של ירידה ממצב שלילי לפחות ממנו, כפי שכתב: "שהיתומים ילכו תמיד מדחי אל דחי, מאיש לאיש בטר מאן דמקרקש להו בזוי או בשויסקי ואמנו" - ילכו ויתפתו אחר מי שיקשש להם במקומו, או בבשר-צלי ובסלית גדולה פאנו"ו, והוא על-שם שני הפסוקים בתהלים: "הלא רגלי מדחי", "את רגלי מדחי".

קודם לשניהם הפתגם הנו"ל: "מאגרא רמא לביא עמיקתא" - מהנה הגבוה לבור העמוק, אלא שגם פתגם זה שונה מעט מהמקור במשכת חגיגה: "מאגרא רם לביא עמיקתא" - בלי ה"א הידיעה, ובפתגם השגור "מאגרא רמא" - הגבוה בצורה מידעת, כפי השמוש הארמי פאות אלף בסוף התבה במקום ה"א הידיעה בתחלתה. מקור הדברים שם בדברי רבי יהודה הנשיא, שבשעה שחזו בידו את מולת איכה וקרא בה את הפסוק "השליו משמים ארץ תפארת ישראל", נפלה המילה מידיו, וקרא בצער: "מאגרא רם לביא עמיקתא", ומפרש רש"י שם: "פמה גדולה נפילה זו, אין לך גבוה גבור גבור עמק משמים לארץ". כלומר, על-אף שהנפילה מג גבוה לבור עמוק - גדולה וחדה היא, לא לשון פמה גדולה הנפילה משמים לארץ שניאמר במגלה על חרב בית המקדש, שהיה הקרוב ביותר שיפל ממנו אל הבור העמוק ביותר למרפאותיו. קטן הוא המרחק שביניהם לעומת המרחק שבין שמים לארץ.

בדומה לך ארע גם לבטוי השגור "מבטן ומלדה", בו משתמשים לבטא תכונה מולדת באדם מאז הולדו, אלא שגם הוא התהפך מהמקור בהושע "אפרים ענף יתעופ כבדום, מלדה ומבטן ומריון", שבו מוזכר הנביא הושע את עם ישראל, על שלא היה להם כבוד וקרא להם גם בתחלתם, ועוד מאזן לדתם ואף מהריונם בבטן אמן לא היה להם כבוד כלל - כפרוש המלבי"ם, ולכן הולדו מולדת פסוק שלא בפתגם השגור פסדו השבטי: בטן ואחר כך לדה.

רבי מנחם מנדל מדעש בעל "מעגלי צדק", שוחח פעם עם ה"דברי חיים" מצנע אודות אביו רבי יחזקאל מקרלסבורג בעל "מראה יחזקאל", ששכל רבות מפרעות הגדולה של תושבי מחוז זינבירגן דאז, שהיו בורים ועמי הארץ הן במלי דשמיא והן במלי דעלמא, והרב מצנע הצטחק מאד לשמע הספורים המבדחים.

בין השאר ספר, כי פעם נסע אביו לשבות בעיר אחת במחוז, ובעת קריאת התורה בשבת קדש לא ידע הגבאי באיזה תאר חשוב להזמין לעלות לתורה. אותו גבאי פסיל ידע שתלמיד יחכם מכנה בתאר 'חבר', אך פיון שרב המדינה ראו לתאר נכבד יותר, לכן סלסל בשעת ההכרזה והרעים בקולו: יעמד 'החבר חבר' מורנו רבי יחזקאל פ"ר יוסף... בשבת אחר הסעודה הגיע האורח הנכבד לבית הנסות כדי לדרוש לפני בני הקהילה, אלא שהחמין שאלו הטיל שנה בעיניהם ונעו מתרה גלה כי אין מי שמאזין לו. נאנח רבי יחזקאל ואמר: "פבקר הייתי 'חבר חבר', ועתה הפכתי להיות גם ודרש אל המתינים..."

ומספרים על דרשן אחד, שראה כמה מהנאספים שיטנו כל זמן הדרשה, ואף לשטים המשיכו בתנומתם. הביט בהם המגיד ואמר: "על שנה כזו אפשר לומר שהיא שנת חנם..."

דרשן אחד עמד ונאם שעה ארוכה, עד שנלאו כל השומעים. אמר פתח אחד שישב בין השומעים: "לא לחנם נהנו כל הדרשנים לסים את דרשותיהם בברכה לזכות לסיים הגלות ולביאת המשיח בקרוב, שכן לרב גנב הדרשן במשיכה את דרשתו מדרשנים אחרים, והרי שנינו 'כל האומר דבר בשם אומרו' מביא אגלה לעולם", ונמצא דרשן זה מחזיק את הגאולה בכף שאינו דבר בשם אומרו, ולכן הוא מומר לתלן את אשר עזת ומבקש על ביאת הגאולה. ועוד טעם לכה, כדי לתראות שכשם שהדרשה המעיקה והארוכה נסתלקה סוף סוף, כך עתידה גם הגלות הקשה להסתיים, ובעצם סימנה של הדרשה יש בה מעין אגלה לעולם..."

ועל הדרשנים שאינם אלא נאה דורש' ולא נאה מקום' המליצו את דברי ההגדה של פסח: "חד גזא" - מגיד הוא דברים חדים ומקולעים, אולם "דבין אבא בתרי זוזי" - הוא מוכן למכר את אביו שבשמים בעד שני יהובים...

בתקופת ההשפלה חדלו חללו להשתמש בפנוי 'דרשנים' שנתפסו בעיניהם כפזישון, ובהשפעת הנצרות החלו לבנותם 'משיחים' או 'רעדנער' בלשון אשכנז. ואמרו עליהם כי אכן כך יאה ונאה, שכן 'דרשנים' מתאים למגידים שהם דורשי אלקים, אך הרי כבר אמר דוד המלך בתהלים "היש משיח דורש דורש אל אלקים"? ולכן יאה להם השם 'משיחים' מלשון 'יוסף מטיף' יוספון, ואף הפנוי 'רעדנער' - רעדנים, מתאים להם, שכן עליהם נאמר "לך רד", כי שחת עמך..."

"תמים תהיה עם ה' אלקיך"

אמר החפץ חיים: "תמים תהיה עם ה' אלקיך" - עליך להיות תמים רק עם ה' אלקיך, ולקבל את כל מעשיו באמונה תמימה ולא לתקור אחריו, בדברי רש"י על הפסוק: "התהלך עמו בתמימות ותצפה לו, ולא תחקר אחר העתידות".

אבל אין לאדם להיות תמים עם בני אדם, כי אם כפדותו וחשדותו, ולתחתנם עקם שלא ידמוהו ויוליכוהו שולל.

ופעם כאשר בא אליו יהודי תמים לשאל אם יבגש לשתפות עם פלוני אלמוני שהיה ידוע בערמומיו ובעל תחבולות, פתח החפץ חיים את התנ"ך שהיה לפניו ונפתח בדין בפסוק: "תמים תהיה עם ה' אלקיך", והראה לו כך: "תמים תהיה רק עם ה' אלקיך, אך לא עם בני אדם שבו, שכן אם תהיה תמים עמם, סופך שימרו אותך ותצא נקי מנכסדיך חלילה..."

אדם עם שאלה בפיו. סבור היה המלוה כי הרב יפטר בקלשיתו את השואל בתשובה קצרה, והתפעם לראות ביצד רבי שלמה זלמן שוכח ממכאוביו ויסוריו ומתפנה אל האיש במקל הסבלנות והרגע. הלה שאל לגבי הוריו שמתגוררים בגולה והגיעו להתאריך בארץ, האם עליהם לקום כאן יום טוב שני של גלויות, ורבי שלמה זלמן התעניין בחביבות האם הם מגיעים ארצה בפעם הראשונה לכבוד בנם השואל, ובנעימות הוא מציע שההורים יחשו במשך יומים את הטעם של יום טוב בירושלים. כסיום השאלה שאל לשמו של השואל, ובכך בהם. אך הלה לא סימ, אלא שלף חפסת שוקולד מכיסו והחל להתעניין מה מברכים עליו. רבי שלמה זלמן לא פטרו במחיידי למרות חלשתו, אלא נטל את השוקולד, התעניין ברכייה והשיב בקול נעים כי ברכתו שזהב, ונפרד מהשואל בברכה. לאחר שהשואל פנה לדרכו, עצר רבי שלמה זלמן לפתע ואמר למלוהו שתי מלים שאמרו את הכל: "מדת הסבלנות!"

בירושלים שלפני כמה עשרות שנים, חי יהודי צדיק תמים ובעל אמונה תמימה, בשם רבי מנדל גפנר, שזכה להעמית משפחה מפארת בישראל. לפרנסתם פתחה אשתו הצדקנית חנות למכירת עופות בשכונת מאה שערים, וכבר בימים הראשונים נחודה לראות, כי מאן דהו החליט להעמיד דוכן של מכירת עופות, לא פחות ולא יותר מאשר בדיק ליד דלת החנות החדשה שלהם. אשת ר' מנדל לא ידעה את נפשה מרב צער, ביצד מסל יהודי להשיג את גבול רעהו בלי טפת רחמנות? מי יתענין בכלל בחנות החדשה, אם ממש בפתחה מוכר משהו עופות במחיר מוזל?

וכאשר ראתה כי גם למחרת הגיע האיש למכר את העופות שלו, והבינה כי אין זה מקרה חד פעמי, ספרה את הדבר לבעלה, ובקשה ממנו לפנות אל מסיג הגבול, ולדרש ממנו לעזב את המקום ולמצא אזור אחר כדי למכר את סחורתו. אולם ר' מנדל שהיה חדור באמונה תמימה, אמר לה בשלוח בלי כל סמני פער ורגז: "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה, אלא אם כן מברזים עליו מלמעלה. והרי כבר אמרו חז"ל כי מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד ראש השנה, ומה שנגזר עלינו להרויח - נרויח ביה כה וכה, מה יש לנו אפוא לדאג? נבטח בה' הן ויפרנס לכלם, שיכלכל אותנו בכבוד". לא עברו ימים אחדים, והעיר ירושלים געשה ורעשה. כלם שחו בהתרגשות אודות הפלא העצום שהתרחש בשוק מאה שערים, ב"חנות החדשה של גפנר". במשיה של תרגולת שנשחטה בחנות בדת וכדיו, נמצאו שמונה ביצים בבת אחת! סקרנים רבים החלו נוהרים לעבר החנות, כדי לחזות במו עיניהם בפלא הגדול. עשרות ומאות מקל הגילאים צבאו על דלתות החנות, וכלם רצו לראות אם אמנם השמועה הנפלאה נכונה ואכן ארע בה המקרה הנדיר. כך הפכה 'החנות של גפנר' למשג בכל העיר. ההדים הרבים של הספור המפלא משכו אל החנות לקוחות רבים משכונות רבות, ומאז הייתה הברכה מצויה בקרב המשפחה, אנשים נכנסים ויוצאים בחנות השוקקת והרווחים בהתאם.

היה זה שעור מאלף של החסיד ר' מנדל באמונה ובשליטה עצמית שלא לבסס. פרק חי בבטחון באמונה בשוטה, בידיעה כי זה אשר משליך על ה' יהבו, הוא זכה שהבורא תבורך בעצמו ויכלכל אותו בדרך כבוד!

רבי צבי הירש הכהן מרימנוב, היה מיחד בכח הסבלנות שבו למעלה מבנית אנוש. תלמידו רבי צבי הירש מליסקא העיד, כי פעם נכח במו עיניו כאשר הרבי ישב ליד שלחנו בשבת קדש, והקשמש שבקש להגיש לו את קערת הקרק הוותה, נתקל בהליכתו ובשגרה נשפכה כל תכולת הקערה על קפוטת המשי החדשה שהרבי לבש. הרבי נותר לשבת על מקומו ברגע ושלוח, כאשר על-פניו נסוכה נהרה של שמחה ומפיו עלו אנקות ורחה המתענג על רב טובה ונחת. לימים ספר זאת הצדיק מליסקא ואמר, כי רבות חקר אחר מדת הסבלנות וכיצד נתן להגיע אליה, "ולא נתקרה דעתי עד שראיתיך אצל רבי הקדוש מרימנוב".

ה"אמרי חיים" מוויניץ זמן פעם לשמש בסנדק בברית מילה לבנו של אחד מחסידיו. הברית נערכה בביתו של אבי הבן, והלה הודיע לרבי, כי המולה מבקש לערוך את הברית בשעה שמונה בבקר, ובקש מהרבי לדיק להופיע בזמן. מנהגו של הרבי היה, להתפלל מדי בקר בשעה שמונה את תפלת שחרית עם בחורי הישיבה, אולם לרגל הבקשה המיוחדת, שנה הרבי את סדרי יומו, הקדים את תפלתו ובשעה שמונה בדיק כבר הופיע בבית אבי הבן לקראת הברית. אולם בהגיעו התברר כי המולה עדין לא הופיע, והרבי נותר לשבת ולהמתין לבואה. היתה זו דירה בת שני חדרים בלבד, ובה גם היתה אמורה להתקיים סעודת הברית, בני המשפחה והאורחים התכנסו בלם במקום בה מצמצם וההמולה היתה בלתי נסבלת. לא היה שף אפילו לעין בספר ולהתרכז בלמוד מרב רעש, אולם הרבי ישב במנוחה והמתין בסבלנות בלי להראות סמנים של קצרידות. כך עברה שעה ורבע, ורק בשעה תשע ורבע הגיע המולה!

ורגיל היה ה"אמרי חיים" לומר, כי ספורים כאלו של ארדירוח ועבודת המדות המספרים על צדיקים, מפליאים ומרעשים יותר מאשר ספורי אודות ומופתים. והיה מפרש את התפלה שאומרים בימים הנוראים "לכבוש פסו בדין" - מי שבוש את פסו, יכול לעמוד בדין שמים בלי מורא. שכן יש לו טענה של ממש: הים שאני בשר ודם ובכל זאת כבשתי את פסעי, על אחת כמה וכמה אצל הקב"ה בודאי שהוא בוש פסו, ולכן יוציא אותי זכאי בדין...

פאר המדות ואציל הנפש היה רבי שלמה זלמן אוירבך, במספר עליו באריכות בספר 'אין ישראלי'. רבי יחזקאל אברבסקי אמר פעם: "שגור בפי הבריות לומר, שרבי שלמה זלמן הנו גאון עולם בתורה ובהלכה וישר במדותיו, אך האמת היא שהוא ישר בתורה וגאון עולם במדותיו, וכאשר שאלוהו אם אפשר לברך עליו את ברית "שחלק מחכמתו לייראיו", נענה רבי יחזקאל: "לא זו בלבד שאפשר לברך עליו ברכה זו, אלא לעת אפשר לברך עליו גם את ברית שגרא בריות טובות להנות בהם בני אדם, שכן בכל התקלמות אישיותו הריהו בגדר 'בריות טובות'. היו בחזורים בישיבתו שאמרו כי אין רבנותא במדותיו הנאצלות, שכן הוא נולד עמקן, אולם בני משפחתו אמרו שבאמת הוא עמל רבות לבנות את אישיותו, וקנה את שלמותו ואצילותו בעמל ויגיעה.

בערב שבת אחד בשנתו האחרונה, כאשר חזר מהמקנה לכבוד שבת, נהר עליו חלשתו עד שבקשי שרף את רגליו והתקשה אף לעמוד. אחד מבני ביתו סייע לו לעלות את המדרגות אל ביתו, והנה הגיע

ספרי 'שבת טיש' ו"מידות טיש" בחנויות הספרים המובחרות

5806777@GMAIL.COM

הפצ"ת
ועד הפצת תורה

